

УДК: 332.3.(477.43)

ОЦІНКА СТАНУ ЗЕМЕЛЬНО-РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ХЕЛЬНИЧЧИНИ

В.В. ЛАПЧИНСЬКИЙ, кандидат сільськогосподарських наук

О.Г. БОЙКО, кандидат сільськогосподарських наук

Наведені результати вивчення сучасного стану і використання земельних ресурсів Хмельницької області. Встановлено, що в структурі адміністративно-територіального утворення найбільші території займають землі сільськогосподарського призначення, для забезпечення раціонального використання яких рекомендовано здійснити ряд заходів, що сприятимуть розвитку АПК регіону.

Ключові слова: земельні ресурси, потенціал, Хмельниччина, земельний фонд, структура, землекористування.

Зважаючи на те, що з кожним наступним десятиріччям поглиблюється і посилюється взаємодія між суспільством і природою, розширюються сфери впливу останньої на різноманітні аспекти виробничої діяльності людства, значної актуальності набуває питання вирішення проблеми підвищення ефективності використання земельно-ресурсного потенціалу територій. Саме це є однією із передумов переходу держави до сталого розвитку, адже розвиток суспільного виробництва, як правило, потребує оптимізації освоєння природних ресурсів.

Мета досліджень – проведення оцінки стану земельно-ресурсного потенціалу Хмельницької області.

Матеріал і методика досліджень. Системну оцінку сучасного стану використання земельних ресурсів Хмельниччини проводили шляхом аналізу динаміки структури земельного фонду за період 2005-2009 років з визначенням індексів обсягу сільськогосподарського виробництва за досліджуваний період.

Результати досліджень. Спроби розв'язання проблеми збалансування інтересів населення регіонів із загальнодержавними інтересами, що ґрунтується на цілісності території, природно-ресурсних можливостях і соціальних факторах, неодноразово зустрічаються в роботах А.С. Даниленка [2] та М.А.Хвесик [9]. У своїх дослідженнях цієї проблеми торкалися також С.І.Дорогунцов, О.С. Новоротов, Т.С. Ніколаєнко, В.С. Міщенко та ін. [8], що виділили землю з її ґрунтовим і рослинним покривами, надрами та водами як головну серед природних об'єктів, що використовуються людиною. Земля, за визначенням Даниленко А.С. [2], є основним об'єктом господарської діяльності, життя і відпочинку людини, об'єднуючи в собі дві важливі функції – засіб виробництва у сільському господарстві та просторово-територіальний базис розташування галузей народного господарства, сільських і міських поселень.

Відповідно до визначеного законодавством [3] поділу за основним цільовим призначенням землі поділяються на дев'ять категорій: сільськогосподарського призначення, житлової та громадської забудови, природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення, оздоровчого, рекреаційного, історико-культурного призначення, лісового фонду, водного фонду, промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики та іншого призначення.

У цілому територіальна структура адміністративно-територіального утворення є досить стабільною, адже загальна територія області з 2005 по 2010рр. залишалася незмінною і становила 2062,9 тис.га. Земельний фонд області станом на 01.01. 2010 року сягав 2020,7 тис. га (табл. 1).

1. Динаміка структури земельного фонду Хмельницької області за 2005-2009 рр.

Основні види земель та угідь	2005 рік		2006 рік		2007 рік		2008 рік		2009 рік	
	усього, тис. га	% до загальної площі території	усього, тис. га	% до загальної площі території	усього, тис. га	% до загальної площі території	усього, тис. га	% до загальної площі території	усього, тис. га	% до загальної площі території
Загальна територія	2062,9	100	2062,9	100	2062,9	100	2062,9	100	2062,9	100
у тому числі:										
1. Сільськогосподарські угіддя	1569,6	76,1	1569,6	76,1	1569,6	76,1	1568,4	76,0	1568,3	76,0
з них:										
рілля	1254,2	60,8	1254,2	60,8	1254,3	60,8	1254,8	60,8	1254,5	60,8
перелоги	1,9	0,1	2,2	0,1	2,2	0,1	1,3	0,1	1,3	0,1
багаторічні насадження	40,9	2,0	40,9	2,0	40,9	2,0	41,0	2,0	41,0	2,0
сіножаті і пасовища	272,5	13,2	272,2	13,2	272,2	13,2	271,3	13,1	271,4	13,2
2. Ліси і інші лісовкриті площі	285,3	13,8	285,8	13,9	285,8	13,9	286,8	13,9	287,2	13,9
3. Забудовані землі	86,4	4,2	84,4	4,1	84,4	4,1	84,6	4,1	84,4	4,1
4. Відкриті заболочені землі	20,7	1,0	20,6	1,0	20,6	1,0	20,4	1,0	20,2	1,0
5. Відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом.	24,3	1,2	24,2	1,2	24,2	1,2	24,2	1,2	24,2	1,2
6. Інші землі	36,2	1,8	37,9	1,9	37,9	1,9	36,3	1,8	36,4	1,8
Усього земель (суша)	2022,5	98,1	2022,5	98,1	2022,5	98,1	2020,7	98,0	2020,7	98,0
Території, що покриті поверхневими водами	40,4	1,9	40,4	1,9	40,4	1,9	42,2	2,0	42,2	2,0

Найбільші території на Хмельниччині займають землі сільськогосподарського призначення, їхня питома вага у земельному фонді області становить 76%, з них 60,8% ріллі. За показниками землезабезпеченості в розрахунку на одного жителя в області припадає 1,3 га сільськогосподарських угідь і 0,84 га ріллі.

Зважаючи, що основну частину земельних ресурсів Хмельниччини використовується сільськогосподарським виробництвом, його роль в стабільності та екологічній рівновазі агроландшафтної системи є досить вагомою.

У період 2005 по 2009 рр. структура сільськогосподарських угідь земельного фонду Хмельницької області зазнала незначних змін: спостерігається тенденція зменшення площ під перелогами та сіножатями (разом цей показник складає 1,7 тис. га) та збільшення під площ багаторічними насадженнями та ріллею відповідно на 0,1 та 0,3 тис. га.

Надмірність антропогенного навантаження на природні ресурси зумовлює актуальність розробки заходів, спрямованих на збереження земельно-ресурсного потенціалу регіону, зокрема на захист земель від деградації. Зважаючи що перелogi та сіножаття в більшості є екотопами, що перебувають в ерозійно небезпечних зонах та мають важливе природоохоронне значення, скорочення їх площ дещо суперечило проекту Національної програми охорони земель на 1997-2010 роки, розробленої на замовлення Держкомзему України [8], мета якої – вдосконалення співвідношення земельних угідь у межах природно-кліматичних зон.

Зміна структури сільськогосподарських угідь знаходить своє відображення не лише в стані природних ландшафтів, а й динаміці ефективності виробництва сільськогосподарської продукції (табл. 2).

Індекси обсягу сільськогосподарського виробництва досліджуваного періоду мають тісний зв'язок зі структурою сільськогосподарських угідь [8].

2. Індеси обсягу сільськогосподарського виробництва (2005-2009 рр.)

Роки	Площа сільськогосподарських угідь, тис.га	Індеси обсягу сільськогосподарського виробництва, у % до попереднього року								
		Усі категорії господарств			у тому числі					
		продукція сільського господарства	з неї		сільськогосподарські підприємства			господарства населення		
			продукція рослинництва	продукція тваринництва	продукція сільського господарства	з неї		продукція сільського господарства	з неї	
		продукція рослинництва	продукція тваринництва	продукція рослинництва		продукція тваринництва	продукція рослинництва		продукція тваринництва	
2005	1569,5	87,5	89,6	84,3	89,0	81,9	108,7	86,9	93,6	78,9
2006	1569,7	103,4	104,0	102,5	105,2	105,3	104,8	102,8	103,4	101,8
2007	1568,7	108,2	116,8	94,6	118,2	125,7	102,7	104,2	112,7	92,0
2008	1568,4	103,2	107,1	95,5	122,2	133,1	94,6	94,6	94,0	95,8
2009	1568,3	103,9	100,8	110,8	100,8	96,0	117,9	105,7	104,3	108,3

Особливо чітко такий взаємозв'язок спостерігається в період 2007-2008 років між зменшенням площ сіножатей і пасовищ та індексом обсягу сільськогосподарського виробництва продукції тваринництва в усіх категоріях господарств.

Схожа тенденція спостерігалася в 2007-2009 рр., коли збільшення площ ріллі в цілому по області знайшло позитивне відображення на індексах виробництва продукції рослинництва в середньому по усіх категоріях господарств.

Дещо змінилося функціональне використання інших земель та угідь. Площ під забудованими землями з 2005 до 2009 рр. зменшилася на 2 тис. га, під відкритими заболоченими землями – на 0,5 тис. га, зайнятими відкритими

землями без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом – 0,1 тис. га. За цей час в області збільшилися площі суцільних лісових насаджень в поєднанні з існуючими природними масивами лісів, лук і болотних ділянок: під лісами та лісовкритими площами на 1,9 тис. га, під територіями вкритими поверхневими водами – на 800 га.

Ліси та лісовкриті площі в області займають 13,9%, що є близьким до загальноукраїнського показника заліснення (14,9%) та значно меншим в порівнянні з аналогічним показником Японії – біля 70%, Фінляндії та Швеції – 58%, США і Канади – понад 30%, Німеччини й Франції – 27 і 24% відповідно.

Недостатня лісистість та переважання у віковій структурі лісів молодих і середньовікових насаджень (79,5%) не забезпечує розширеного лісокористування. Загальний запас насаджень становить 47,3 млн. м³, вони мають переважно водо-, ґрунто-, повітрязахисне і рекреаційне значення [5]. Питома вага земельних угідь покритих поверхневими водами, які мають виробничу і рекреаційну спеціалізацію, займають 2,0% , забудованих земель – 4,1%.

Наведені показники оцінки природно-ресурсного потенціалу території можна розглядати як основу для аналізу природокористування в ринкових умовах. Зокрема необхідно підкреслити необхідність удосконалення напрямів подальшого розвитку АПК регіону як галузі, що використовує найвагомішу частину ресурсного потенціалу області.

Висновок. Аналіз існуючого стану використання земельних ресурсів Хмельниччини дає підстави стверджувати, що за площею та біопродуктивним потенціалом земельного фонду, Хмельницька область є однією із провідних у країні, але внаслідок екстенсивного землеробства сільськогосподарська освоєність і розораність території тут сягли 60,8%. Такий рівень сільськогосподарської освоєності території області порівняно з іншими регіонами України є надзвичайно високим.

Для забезпечення раціонального землекористування в області необхідно здійснити ряд заходів, а саме: зменшити розораність території, оптимізувати структуру посівних площ сільськогосподарських культур; забезпечити рекультивацію порушених земель; підвищити ефективність сільськогосподарського виробництва за рахунок збільшення продуктивності орних земель, пасовищ і сінокосів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабровська Н.М. Оцінка стану використання земельно-ресурсного потенціалу Черкащини / Бабровська Н.М.// Землевпорядний вісник. – 2004. – № 3. – С. 27-33.
2. Даниленко А.С. Територіальний соціально-природний комплекс: теорія, методологія і практика: матеріали наук. - практик. конф. «Земельна реформа в Україні. Сучасний стан та перспективи подальшого удосконалення земельних відносин». – К.: Знання, 2001. – С. 19-22.
3. Данилишин Б.М. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України / Б.М. Данилишин, С.І. Дорогунцов, В.С. Міщенко; – К.: РВПС України, НАН України, 1999. – 716 с.
4. Дорогунцов С.І. Оцінка земельно-ресурсного потенціалу України і проблеми забезпечення його ефективного використання / С.І. Дорогунцов, О.С.Новоротов, Т.С. Ніколаєнко; – К.: РВПС України, НАН України, 1999. – 82 с.
5. Екологічний паспорт регіону. Хмельницька область. Хмельницький, 2006. – С. 96.
6. Екологічний паспорт регіону. Хмельницька область. Хмельницький, 2007. – С. 88.
7. Екологічний паспорт регіону. Хмельницька область. Хмельницький, 2008. –С. 99.
8. Земельний кодекс України // Відом. Верхов. Ради України (ВВР). 2002. – № 3-4. – С. 27.

9. Хвесик М.А. Економіко-екологічні проблеми раціонального природокористування в сучасних умовах реформування земельних відносин: матеріали наук. практ. конф. «Земельна реформа в Україні. Сучасний стан та перспективи подальшого удосконалення земельних відносин» – К.: Знання, 2001. – С. 19-22.

ОЦЕНКА СОСТОЯНИЯ ЗЕМЕЛЬНО-РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦИАЛА ХМЕЛЬНИЧЧИНЫ

В.В. ЛАПЧИНСКИЙ, О.Г. БОЙКО

Приведены результаты изучения современного состояния и использования земельных ресурсов Хмельницкой области. Установлено, что в структуре административно-территориального образования наибольшие территории занимают земли сельскохозяйственного назначения, для обеспечения рационального использования которых рекомендовано осуществить ряд мероприятий, способствующих развитию АПК региона.

Ключевые слова: земельные ресурсы, потенциал, Хмельниччина, земельный фонд, структура, землепользование.

ESTIMATION OF POTENTIAL OF THE LANDED RESOURCES OF KHMEL'NICKOY AREA

V.V. LAPCHINSKIY, O.G. BOYKO

The results of study of the modern state and use of the landed resources of the Khmel'nickoy area are resulted. It is set that in the structure of administrative-territorial education most territories are occupied by earths of the agricultural setting, for providing of the rational use of which it is recommended to carry out the row of measures what will be instrumental in development of agroindustrial complex of region.

Keywords: landed resources, potential, Khmel'nichchina, landed fund, structure, land-tenure.